د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیاء، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

مدني زده کړې

نهم ټولگی

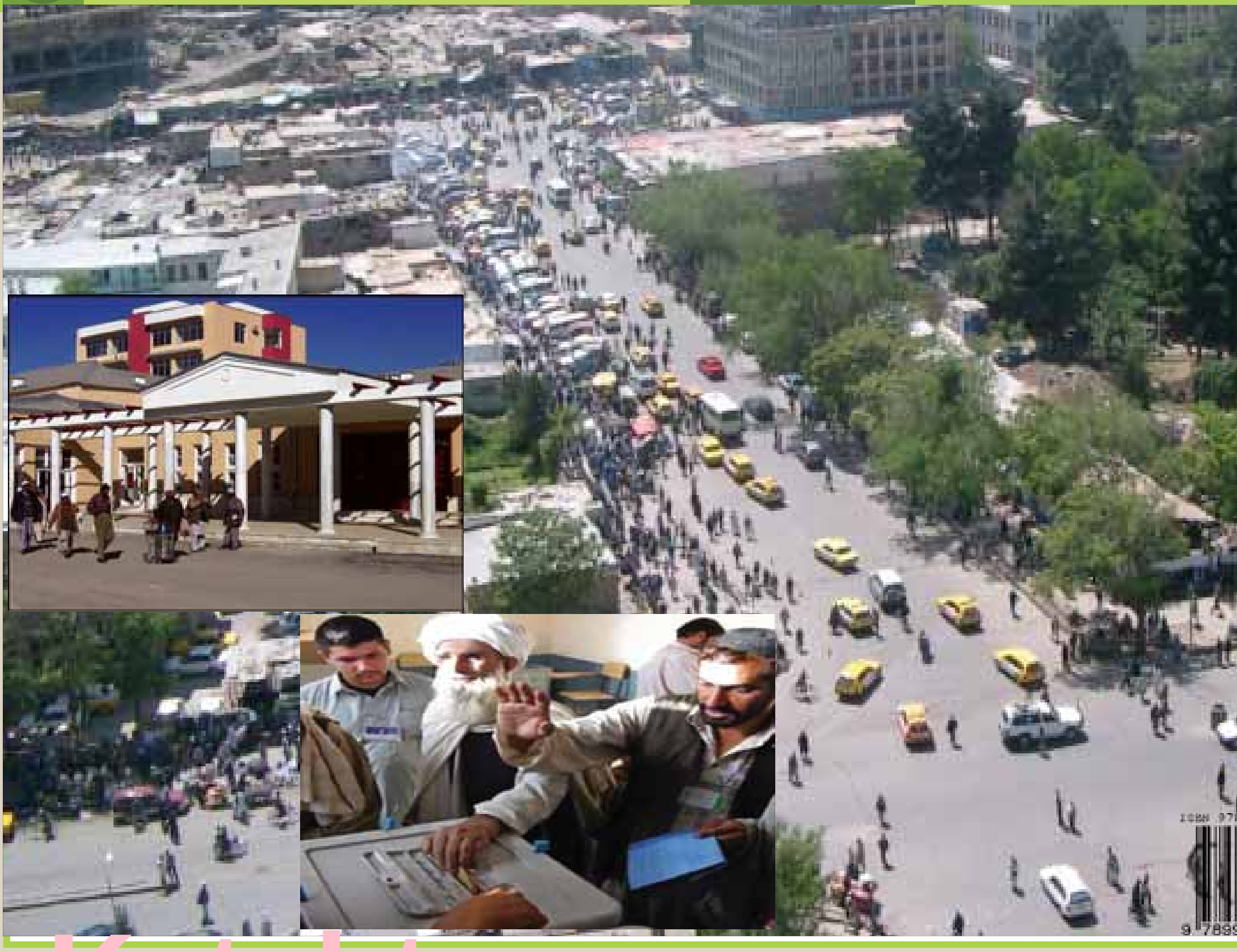

۱۳۹۰ هـ.ش

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمهوری اسلامی افغانستان

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

مدني زده کړې

نهم ټولګی

۱۳۹۰

هـ . ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالان:

کاظميه محقق
پوهنيار محمد فاروق عمرخيل
سرمؤلف محمد افضل حضرتي

مسلکي اډيټور:

- محمد عزيز بختياري

د ژبې اډيټور:

- بريالی باجوړی

ديني، سياسي او فرهنګي کميټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد يوسف نيازی
- حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کميټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين.
- دکتور شېرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر ګلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس.

طرح او ډيزاين:

رحمت الله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی　　دا عزت د هـــر افـــغان دی
کور د سولې کور د تورې　　هر بچی یې قهرمـــــان دی
دا وطن د ټولو کور دی　　د بـــــلوڅـــو د ازبکـــو
د پښتـــون او هزاره وو　　د تــــرکمنـــو د تاجکـــو
ورسره عرب، گوجـر دي　　پـــامیـریان، نورستانیـــان
براهوي دي، قزلباش دي　　هـــم ایمـــاق، هم پشه یان
دا هیـــواد به تل ځلیږي　　لـــکـه لمـــر پر شنه اسمان
په سینـــه کې د اسیـــا به　　لـــکــه زړه وي جـــاویدان
نوم د حق مو دی رهبـــر　　وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده‌کړې په بهیر کې د زده‌کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده‌کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده‌کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده‌کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، دوطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده‌کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرلیکونه

مدني زده کړې

لومړي څپرکی: دولت

د څپرکي موخې

دولت او د هغې دندې ٣

د افغانستان اساسي قانون سره آشنا شو ٧

سیاسي نظام او خپل دولت په ښه توګه وپیژنئ ١٠

دویم څپرکی: ولسواکي

د څپرکي موخې

ولسواکي څه شی ده؟ ١٦

خلك څنګه کولای شي چې د دولت په اداره کې ګډون (مشارکت) وکړي؟ ٢٠

ولسواکي په افغانستان کې ٢٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم څپرکی: ملگري ملتونه

د څپرکي موخې

ملگري ملتونه ۲۹

فرعي ارکان او په ملگروملتونو پورې اړوند سازمانونه ۳۳

د ملگروملتونو د کړو وړو شرحه ۳۷

څلورم څپرکی: د بشر حقونه

د څپرکي موخې

د بشر د حقونو سره آشنا کيدل ٤۳

په افغانستان کې د بشر حقونه ٤٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړي څپرکی

دولت

په دې څپرکي کې دا لاندې لوستونه شامل دي.

- دولت او دهغه دندې.
- د افغانستان اساسي قانون سره آشنائي.
- سیاسي نظام او خپل دولت په ښه توګه وپیژنئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

له زده کوونکو څخه هیله کېږي چې د دې څپرکي ترلوستلووروسته په لاندې پوهې او مهارتونو پوه شي.

- له زده کوونکو څخه هیله کېږي چې:
- د دولت د جوړیدو تاریخچه او د ټولنو لپاره د دولت د اړتیاپه لاملونو پوه شي.
- د دولت ډولونه، زورواکي او ولسواکي دولتونه وپېژني.
- د دولت په دندو پوه شي.
- عادي قانون او اساسي قانون وپېژني او دهغوی په توپیر پوه شي.
- د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت له درې ګونو قواو او د هغوی له دندو سره آشنا شي.
- د لویې جرګې په هکله او د هغې د جوړښت د دلیلونو په هکله معلومات لاس ته راوړي.

دولت او د هغه دندې

خبرې پرې وکړئ:

خپل ښوونځی په نظرکې ونیسئ او د لاندې پوښتنو په باب خبرې سره وکړئ.

١.ستاسې ښوونځی د کومو اړتیاوو د پوره کولو لپاره جوړ شوی دی؟

٢..کوم خلک ستاسې په ښوونځي کې کار کوي؟ او هر یوېې کومې دندې لري؟

٣..آیا د دې دندو تر منځه همږغي او نړدیوالی وجود لري؟

٤.دا همږغي څنګه او د چا له خوا منځ ته راځي؟

٥..که دا همږغي نه وي کومې ستونزې به منځ ته راشي؟

ولې دولت ته اړتیا لرو؟

په ښوونځي کې مدیر، مرستیال، سرښوونکی، ښوونکي، څارونکي، چپړاسیان او زده کوونکي هر یوېې ځانګړې دنده لري. دا ټولې دندې یو له بل سره نغښتې دي او ستاسې د روزنیزو او ښوونیز واړتیا وو د ځواب لپاره همږغي کېږي. مدیر د کارکوونکو تر منځه د همږغی دنده پر غاړه لري. هر څومره چې د ښوونځي د غړو تر منځ همږغي زیاته وي په هماغه کچه، ښوونځی د خپلو دندو په سرته رسولو کې بریالی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه د ښوونځي لوی انځور دی . ټولنه له کورنیو، ګروپونو او مؤسسو څخه جوړه شوې ده. دا هر یو د خلکو د اړتیاوو د پوره کولو لپاره منځ ته راغلي دي. دا برخې سره لدې چې یو له بل سره جلا دي، خو بیا هم سره تړلي دي او یو د بل له مرستې پرته نشي کولی خپلې دندې سرته ورسوي.له دې کبله باید یو له بل سره همږغي ولري چې په ښه توګه خپلې دندې عملي کړي. که چېرته دا همږغي نه وي د ټولنې د افرادو ډېرې اړتیاوې بې ځوابه پاتې کېږي. له دې کبله؛ ټولنه همږغي او نظم ته اړتیا لري او دا همږغي د دولت له خوا منځ ته راځي.

د لوست د مطالبو په پاملرنې، خالي ځایونه په مناسبو عباراتوډک کړئ.

د ټولنې د افرادو اړتیا ⟵ د ډول ډول موسساتو منځ ته راتلل ⟵ د هم غږۍ ضرورت......

د دو لتونو د منځته راتللو څرنګوالی

د بشر د تاریخ په پیل کې د ځمکې په سر د انسانانو شمېر لږ او اړیکې یې ډېرې ساده وې. په تدریج سره د خپلوی ګروپونه او قبیلې جوړې شوې او د کورنۍ او قبیلې د غړو د اړیکو لپاره قواعدو ټاکل شول. انساني ټولنه تر ډېره وخته د خپلوۍ او قبیلوي اړیکو په واسطه اداره کېدله. د کورنۍ او قبیلې مشر د کورنۍ او قبیلې د غړو تر منځ اړیکې تنظیمولې او نورو غړو به د هغوي د دستورونونه اطاعت کاوه. ډېر وخت هغوي پدې برلاسي وو،چې د قبیلې تر منځ ډېرې ستونزمنې او. سختې لانجې حل وفصل کړي. دانساني ټولنې د پراخوالي په پایله کې، د هغې اداره کول هم ستونزمن شول او دخپلوۍ او قبیلوي قواعدو نور نشوای کولی چې د خلکو د نویو اړتیاو ځواب وواېي. د قبیلو ځینو مشرانو ډېر ځواک او امکانات برابر کړل ترڅو وکولی شي د خلکو پراخې ډلې اداره کړي. پدې ډول لومړني دولتونه جوړ شول. په ځینو سیمو کې نوي ځواکونه او سترې امپراطورۍ جوړې شوې. د ټولنو له پراخیدو سره جوخت نوي دولتونه منځ ته راغلل.

پرتله یې کړئ:

دوه ګروپونه په نظر کې ونیسئ چې هر یو یې په ځانګړې توګه پخپل ګروپ کې نظم او همږغي راوستې ده؛

۱- هغه ګروپ چې د چارو په سرته رسولو کې د ګروپ د مشر را یې او نظر ته پام لري.

۲- هغه ګروپ چې غړي یې په خپلو کې استازي ټاکي ترڅو په مشورې سره وکولای شي د کارونو په اړوند تصمیم ونیسي. دا دوې تګ لارې سره پرتله کړئ او دهغو ښېګڼه او عیبونه په ګوته کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دولت ډولونه:

کولای شو دولتونه په دوه ډلو انتخابي او زور واکي وويشو، زورواکي دولت هغه دولت دی چې د يو يا څو کسانو په اراده ولاړوي. په هغه کې پاچا يا د حکومت رئيس خپل ځان د خلکو په ځان او مال واکمن بولي. په پخوا وختونو کې به ځينو مستبدو واکمنانو د خدايي دعوا هم کوله. پخواني حکومتونه اکثراً زورواکي حکومتونه وو واکمنو به خلکو ته له پاملرنې نه پرته په خپله خوښه حکومت کاوه .همدارنگه، يو ډول دولت موجود دی چې په هغه کې خلک يو کس له خپل منځ نه ټاکي او هغه ته اجازه ورکوي چې ټولنه اداره کړي. په دې ډول دولتونو کې قوانين د خلکو د نماينده گانو له خوا وضع کيږي. دغه ډول دولت ته کولی شو انتخابي دولت ووايو. زياتره جمهوري دولتونه انتخابي دي. زياتره شاهي دولتونه استبدادي وي. ځينی هېوادونه چې شاهي نظام يې د اساسي قانون په بنسټ ولاړوي هغه ته مشروطه شاهي وايي په دې ډول حکومتونو کې د شاه د محدود واک ترڅنگه د پارلمان استازي او لوړپوړي مقامات د خلکو له خوا ټاکل کيږي چې دا ډول نظام هم وگړنيز گڼل کيږي.

د اسلام په مقدس دين کې د حکومت کولو تگلاره په اسلامي بنسټونو ولاړه ده. اسلام کې مطلق حاکميت په لوی خدای ﷻ پورې اړه لري. او انسان په ځمکه باندې د لوی خدای ﷻ د خليفه په توگه شمېرل کيږي. ټول انسانان د لوی خدای ﷻ د قوانينو په وړاندې سره برابر دي. په دې ارزښمند دين کې ، حاکم د وړتيا، تقوا او د پوهې له مخې ټاکل کيږي ترڅو الهي قوانين پر الهي بنده گانو تطبيق او عملي کړي.

گران هېواد افغانستان يو اسلامي دولت دی او د هغه اساسي قانون د اسلام د مبين دين د حکمونو په رڼا کې جوړ شوی دی. چې دا مطلب د افغانستان د اسلامي جمهوريت په اساسي قانون کې په ښکاره ډول بيان شوی دی.[1]

---

(۱) دوه يمه ماده: د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت دين، د اسلام سپيڅلی دين دي.

دريمه ماده: په افغانستان کې هيڅ قانون نشي کولای چې د اسلام د سپيڅلی دين د معقتداتو او احکامومخالف وي.

دولت کومې دندې لري:

د دولت دندو د وخت په تېرېدو سره اوله یو ځایه تر بل ځایه توپیر موندلی دی. د اوسنیو دولتونو ځینې مهمې دندې په لاندې ډول دي؛

- په ټولنه کې د مختلفو موسسو تر منځه د همغږۍ د را وستلو لپاره د قوانینو او مقرراتو وضع کول.
- د قانون په وړاندې د ټولنې د ټولو خلکو د برابرئ په پام کې نیولو، د قوانینو اجرآکول.
- د کورنیو او بهرنیو تېري کونکوڅخه د وطنوالو د حقوقو ساتنه.
- له سرحدونو نه څارنه او ساتنه او د بهرنیو دښمنانو له تېري څخه مخنیوی.
- د وطنوالو لپاره د ښوونې، روغتیا او هوساینې د خدمتونو سرته رسول.

د درس تکرار:

- دولت د مؤسساتو، کورنیو، خلکو او ټولنې تر منځ د اړیکو د نظم او همږغي لپاره جوړېږي.
- دولتونه په ټولنه کې مختلفې دندې لري چې د قانون جوړول او پلی کول او د قانون ماتولو نه مخنیوی دی.

د هغه له مهمو دندو نه شمېرل کېږي.

- دولتونه مختلف ډولونه لري لکه ولس واکي او زورواکی (استبدادي)

پوښتنې:

۱. ولې دولت ته اړتیا لرو؟

۲. .د دولت اړیکې د ټولنې د نورو اجزآو سره وبنیاست.

۳. .د دولت د ډولونو نه نوم واخلئ.

فعالیت:

د دولت ډولونه چې په لوست کې مو ولوستل، یو له بل سره پرتله کړئ او بیان یې کړئ.

۱. تاسې کوم ډول دولت غواړئ؟

۲. زموږ دولت څه ډول دولت دئ؟ ولې؟ پایله یې په ټولګي کې خپلو دوستانو ته ووایې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د اساسي قانون سره آشنا شو

خبرې پرې وکړئ:

د ښوونځي مدير يا سر ښوونکی تا سوته وايي چې کوم وخت بايد په ښوونځي کې اوسئ، څه ډول کالي بايد واغوندئ، بې له اجازی له ښوونځي نه ونه وځئ ...... دا امر او نهي چې مدير يې تاسې ته وايي څه نوم لري، څرنګه را پيداشوي دي او د ښوونځي د اداري سره څه مرسته کوي؟

هره ټولنه، د ټولنې د نظم د ساتنې او د بې نظمی د مخنيوي لپاره امراو نهي ته اړتيا لري چې د هغې ټولنې اوسيدونکي هغه مراعات کړي.

که چېرې ښه ځير شو، زموږ د ټولنې ورځنی چارې د هغو قواعدو په بنسټ ولاړې دي چې په ټولنه کې شته او ټول بايد هغه مراعات کړي. دولتونه هم داسې مقررات ټاکي او اعلاموي چې خلک د ټولنې د نظم د ساتنې لپاره هغه رعايت کړي. هغه مقررات چې د دولت له لوري ټاکل کېږي، قانون نومېږي.

اساسي قانون د نورو قوانينو مورګڼل کېږي او د هېواد هېڅ قانون نشي کولی د هغه پر خلاف وضع شي. په حقيقت کې اساسي قانون د هر هېواد هراړخيز قانون دی چې د يو هېواد د ټولنيز ژوند وروستۍ موخه او اصلی کړنلاره بيانوي او د هېواد اداري تګلاره او کړنلاره معلوموي.

اساسي قانون:

په ۱۳۰۱ هجري لمريزکال کې زموږ د هېواد لومړنی اساسي قانون تصويب شو او په دې توګه، افغانستان د اساسي قانون لرونکو هېواد و په ډله کې شامل شو. د افغانستان د اسلامي جمهوريت اساسي قانون د لويې جرګې له خوا په ۱۳۸۲ لمريز کال د کابل په ښار کې تصويب شو.

د افغانستان داساسي قانون مهمې ځانګړنې په لاندې ډول دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. اسلامي توب:

د هېواد داساسي قانون سره سم؛ هېڅ قانون نشي کولی چې د اسلام دسپیڅلي دین د معتقداتو او احکامو مخالف وي.

۲. وګړنیز او پرګنیز توب:

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اساسي قانون سره سم، په افغانستان کې ملي حاکمیت په ملت پورې اړه لري چې په مستقیم ډول یې پخپله، یا یې د خپلو استازو له لارې عملي کوي.

۳. د بشري حقونو رعایت:

زموږ په اساسي قانون کې د خلکو دکرامت او انساني حقوقو ساتني او د خلکو د آزادیو او اساسي حقوقو تأمین ته پاملرنه شوي ده.

۴- د ټولنیز عدالت پلي کیدل او دهر ډول تبعیض له منځه وړل:

زموږ د هېواد په اساسي قانون کې په ټولنیز عدالت ټینګار شوي دی. او تبعیض هر ډول چې وي (قومي، ژبنی، مذهبي، جنسي) منعه شوي دی.

د درس تکرار:

۱. یوازې د قانون په رڼاکې ټولنه کولی شي، نظم او همږغي لاس ته راوړي.

۲. په ټولنه کې د حاکمو مقرراتوهغه برخه چې د دولت له خوا د خلکو لپاره وضع کېږي، قانون نومېږي.

۳. اساسي قانون د هر هېواد یو عام قانون دی چې د یو هېواد د ټولنیز ژوند موخه او کړنلاره بیانوي.

٤. د افغانستان د اسلامي جمهوریت اساسي قانون په ۱۳۸۲ هجري لمریز کال کې د لویې جرګې له خوا تصویب شو.

پوښتني:

۱. قانون تعریف کړئ.

۲. اساسي قانون تعریف کړئ.

۳. زموږ د اساسي قانون ځانګړنې کومې دي؟ لږ تر لږه دوه مورده یې بیان کړئ.

فعالیت:

د قانون د شتون (موجودیت) ګټه مو په درس کې ولوستله، د مشرانو او ښوونکي په مرسته د قانون نورې ګټې پیداکړئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سياسي نظام او خپل دولت په ښه توگه وپيژنئ

خبرې پرې وکړئ:

په تېر شويو درسونو کې مو زده کړل چې د دولت مهمه دنده د نظم راوستل د قانون جوړول اوپلي کول دي. آيا پوهېږئ قانون د دولت په کومه برخه کې وضع او په کومه برخه کې پلی کېږي؟

زموږ دولت:

هر دولت د حکومت د چول په پام کې نيولو سره د خپل رسمي نوم درلودونکی وي زموږ د هېواد رسمي نوم (دافغانستان اسلامي جمهوريت) دی. دولتونه عموماً له درې برخو يا قواو څخه جوړېږي. زموږ دولت هم درې خپلواکه قوې لري:

١- تقنينيه قوه
٢- اجراييه قوه
٣- قضايه قوه

تقنينيه قوه:

زموږ په هېواد کې د قانون جوړولو خپلواکه رکن ملي شورا ده. دهېواد ټول قوانين دهغې په وسيله تصويب کېږي. زموږ ملي شورا يا د هېواد پارلمان له دوه مجلسونو نه جوړ شوي ده: ولسی جرگه او د مشرانو جرگه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي جرگه:

د ملي شورا دا مجلس د ټول افغانستان د خلکو له استازو نه جوړ شوی دی.دا مجلس په پنځو کلونو کې یو ځل د خلکو له خوا د آزادو، پټواومستقیمو ټول ټاکنو له لارې ټاکل کېږي. ټاکل شوي استازي د خپلو دندو د لابنه سرته رسولو لپاره پخپلوکې (د اداري هیئت) تر نامه لاندې یو هیئت ټاکي. د ولسي جرگې اداري هیئت د مجلس د اداره کولو دنده پر غاړه لري. د ولسي جرگې اصلي دنده د قوانینو وضع کول دي. استازي د کارد ښه پر مختګ لپاره تخصصي گروپونه جوړوي چې دې گروپونوته کمیسون وایي. هر استازي د یوه کمیسون غړیتوب لري. هر وړاندیز چې کېږي په مجلس کې د قانون بڼه غوره کړي لومړي په کمیسون کې د بحث اوڅېړنې لاندې نیول کېږي او وروسته له اصلاح کیدو وروستني بحث ته وړاندې کېږي.

مشرانو جرگه:

د مشرانو جرگې ځینې غړي د ټاکنې او ځینې غړي یې په انتصابي ډول دې مجلس ته لار مومي. دوه ثلثه استازي د ولایتي شوراګانو او د ولسوالۍ له شورانه دې مجلس ته لار مومي. یو ثلث نورېې د تجربه لرونکو او پوهوشخصیتونو له منځه د جمهور رئیس له لورې ټاکل کېږي. د مشرانو جرگه هم د تخصصي کمیسیونو لرونکې ده. قوانین د معمول سره سم اول په ولسي جرگه کې او بیا په مشرانو جرگه کې تصویبېږي، چې د جمهور رئیس د لاسلیک څخه وروسته د اجرا ور گرځي. د قوانینو له تصویب نه سر بېره چې د ملي شورا له مهمو دندو نه شمېرل کېږي، د دولت د پر مختیایي کړنلارو تصویب، د دولتي بودجې تصویب، د نویو اداري واحدونو ایجادول او د بین المللي تړونونو او لوزنامو تصدیقول او له هغو څخه د افغانستان ایستل هم د ملي شورا پر غاړه دي.

د اجرایي قوه

آیا په دې پوهیدئ چې ستاسې ښوونځی د هېواد د اجرائیه قوې یو جز شمېرل کېږي؟

آیا کولی شئ د اجرائیه قوې نورې برخې چې ستاسې په چاپېریال کې فعالې دي،نومونه یې واخلئ؟

ټولې وزارتخانې او دهغو مختلف ریاستونه د هېواد په ټولو سیمو کې د اجرایه قوې جزګڼل کېږي. د هر وزارت په سرکې یو وزیر دی چې د اجرایي قوې د رئیس یا جمهور رئیس او د ولسي جرگې په تائید ټاکل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اجرايې قوې دندې عبارت دي له:

۱. د اساسي قانون او عادي قوانينو اجرآ او د محكمو فيصلې.
۲. د دولت د مالي بودجې تنظيمول او ملي شورا ته د هغې وړاندې كول .
۳. د پرمختيايي كړنلارو طرح او تطبيق.
٤. د مالي كال په ختم كې ملي شورا ته د سرته رسيدلو چارو او د نوي كال د مالي كړنلارې گزارش وركول.

د اجرايه قوې په سر كې جمهور رئيس ځاى لري، جمهور رئيس د دولت د رئيس په توگه په درې واړو قواو باندې واكونه لري، جمهور رئيس په هرو پنځو كلونو كې يو وار د آزادو، عمومي، پټو او مستقيمو ټاكنو له لارې د خلكو له خوا ټاكل كېږي. جمهور رئيس ډېرې اومهمې دندې پر غاړه لري چې دلته يې څو دندو ته اشاره كېږي:

- د اساسي قانون له صحيح اجرا نه څارنه.
- د وسله والو قواو لويه سر مشري.
- د ولسي جرگې په تائيدد وزيرانو، د سترې محكمې د رئيس، لوى څارنوال او د سرې مياشتې د رئيس ټاكنه.
- د مشرانو د جرگې له غړوڅخه ديو ثلث ټاكنه.

خبرې پرې وكړئ:

تر دې ځايه مو زده كړل چې اساسي قانون په تقنينيه قوه كې وضع او د اجرايې قوې له لارې پلې كېږي. ستاسې په نظر كه څوك له قوانينو څخه سرغړونه وكړي، د دولت كومه برخه بايد د هغه څېړنه وكړي؟

قضائيه قوه:

د درس په تېر شويو برخو كې مو زده كړل چې تقنينيه قوه قوانين وضع كوي او د هغه تطبيق كول د اجرائيه قوې پر غاړه دي. څرنگه چې په تيرو درسونو كې مو ولوستل د دولت له دندوڅخه يوه هم د خلكو د حقوقو د ضايع كيدونه مخنيوى، او همدارنگه د قانون ماتولونه مخنيوى دى.دا دنده د قضائيه قوې پر غاړه ده. قضايه قوه، د قضا په هكله د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت يو خپلو اكه ركن دى.زموږ د قضائيه قوې په تركيب كې ستره محكمه، ابتدائيه محكمې اود استيناف محكمې شاملې دي. ستره محكمه د قضائيه قوې په سر كې ځاى لرى او نهه غړې لري چې د جمهور رئيس او ولسي جرگې په تائيد ټاكل كېږي.لنډه، دا چې د قضائيه قوې دنده د هغو اختلافاتو له منځه وړل دي چې د هېوادوالو تر منځ او يا د هېوادوالو او دولت تر منځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښ شي. يعني هر هېوادوال کله چې پدې پوه شي چې د ده حق د کوم بل فرد او يا دولت له خوا ضايع کېږي، هغه کولی شي محکمې ته شکايت وکړي.

لويه جرگه:

لويه جرگه هغه مجلس دی چې يوازې په افغانستان کې جوړېږي او د ملت د ادارې تر ټولو ستر مظهر گڼل کېږي. لويه جرگه دايمي مجلس ندي او په ځانگړو شرايطو کې په موقت ډول جوړېږي. د لويې جرگې غړي عبارت دي له:

د ملي شورا غړي او د ولسواليو او ولاياتو د شوراگانو رئيسان، د قوم، علما او مخور مشران.

لويه جرگه په لاندې حالاتو کې دايرېږي.

١- د هېواد د خپلواکی، ملي حاکميت، ځمکني بشپړتيا د اړوندو چارو په باب تصميم نيول.

٢- د اساسي قانون تعديلول.

٣- د جمهور رئيس محاکمه کول.

لويه جرگه د جمهور رئيس له خوا دايرېږي، که چېرې دا جرگه د جمهور رئيس د محاکمې لپاره دايره شوې وي، نو جرگه د ولسي جرگې له خوا دايرېږي.

د درس تکرار(١)

- زموږ د دولت رسمي نوم د افغانستان اسلامي جمهوريت دی.
- ملي شورا د هېواد تقنينيه رکن گڼل کېږي.
- اجرائيه قوه هغه قوانين چې د تقنينيه قوې له خوا وضع کېږي د حکومت په واسطه، چې د وزيرانو نه تشکيل شويدی، اجراکوي.
- ---
- ---
- ---
- ---

پوښتنې:

١. د ملي شورا دندې وليکئ.
٢. د اجرائيه قوې دندې وليکئ.
٣. د جمهور رئيس دندې په لنډه توگه وليکئ.
٤. قضاييه قوه له څو برخو جوړه شويده؟
٥ لويه جرگه د چا له خوا دايرېږي؟

فعاليت:

يوه له درې گونو قوو څخه وټاکئ او د مشرانو او خپل ښوونکي په مرسته د هغه د دندو په باب لس کرښې وليکئ.

(١) گرانو زده کوونکو، له دې وروسته د خپل ښوونکي په مرسته د لوست مهم ټکي وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي لنډيز

- دولت د موسساتو، کورنيو او د ټولنې د غړو تر منځه د اړيکو، نظم او همغږۍ د راوستلو لپاره جوړېږي.
- دولتونه په ټولنه کې مختلفې دندې لري. چې د قانون وضع او پلي کول او د قانون له ماتولونه مخنيوي د هغه له مهمو دندونه دي.
- دولتونه کولای شو په دوه ډولو يعنې په ولسواکي او زور واکي دولتونو ووېشو.
- قانون په ټولنه کې د نظم او همږغي په راوستلو کې بنسټيز رول لري.
- دټولو اصولو مجموعې ته چې د دولت او خلکو دندې د يو دبل سره بيانوي، او د دولت او دولتي ارګانونو د کړنو ډول بيانوي، اساسي قانون ويل کيږي.
- د افغانستان د اسلامي جمهوريت اساسي قانون په ۱۳۸۲ هجري لمريز کال کې تصويب شو.
- زموږ د دولت رسمي نوم د افغانستان اسلامي جمهوريت دی.
دولت د درې اصلي رکنونو درلودونکی دی اجرائيه قوه، مقننه قوه او قضائيه قوه.
- لويه جرګه زموږ د هيواد د ارادی ستر مظهر ګڼل کيږي

دویم څپرکی

ولسواکي (دموکراسي)

په دې څپرکي کې له لاندې لوستونو سره آشنا کېږئ.

- ولسواکي څه شی ده؟
- خلک څرنګه کولی شي د دولت په اداره کې ګډون وکړي.
- ولسواکي په افغانستان کې

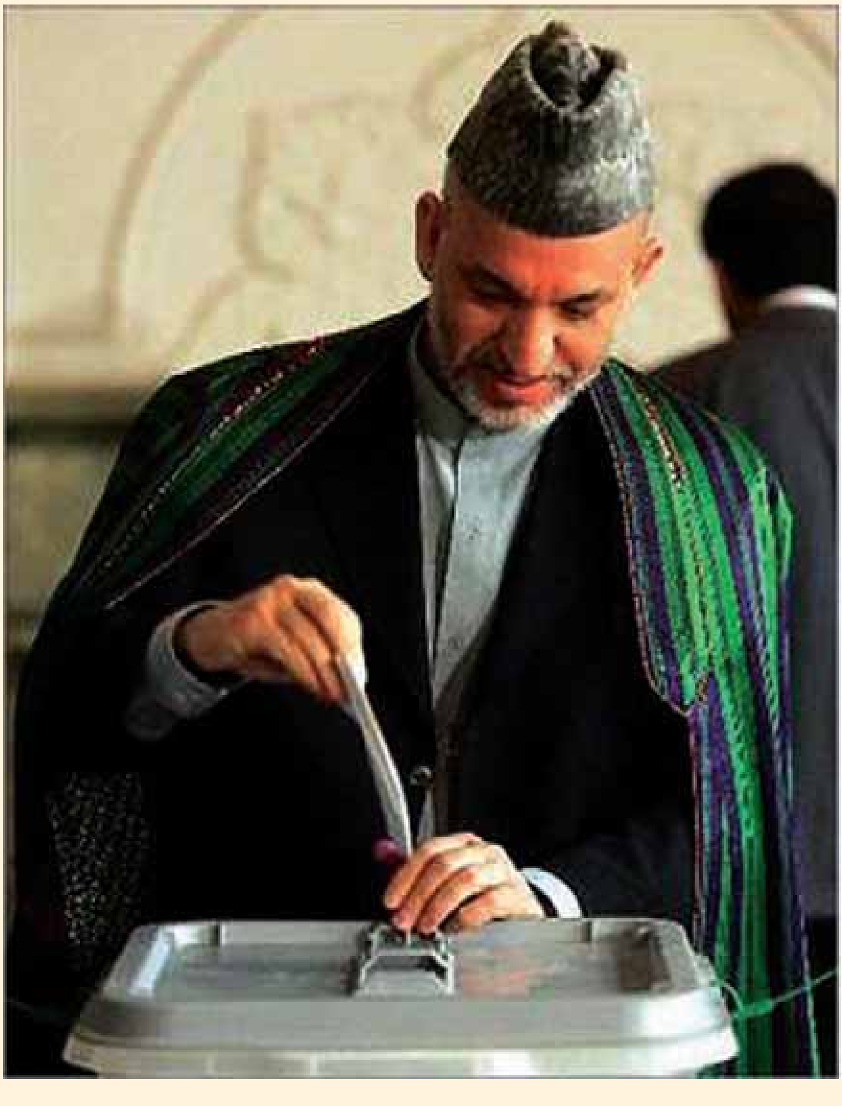

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

له زده کوونکونه هيله کيږي چې د څپرکي په پای کې وکولای شي:

- ولسواکي تعريف کړي.
- د مستقيمې ولسواکۍ او استازۍ ولسواکۍ په باب معلومات ورکړي.
- د ولسواکۍ مهم اصول بيان کړي.
- په دولت کې د خلکو د ګډون په ارزښت او ډول پوه شي.
- په دولت کې برخې اخيستلو او ګډون ته وهڅيږي.
- په دولت کې د خلکو د ګډون ډولونه وپيژني.
- په افغانستان کې د ولسواکۍ په تاريخچه(شالید) پوه شي.
- د هېواد په اساسي قانون کې دولسواکۍ په ارزښت خبرشي.
- په هېواد کې د ولسواکۍ له بانديو اغيزو نه خبر شي.

ولسواکي څه شی ده؟

خبرې پرې وکړئ:

فرض کړئ چې تاسې د خپلو همټولګيو له منځه يو کس د خپل ټولګي د استازي په توګه اداري ته معرفي کړئ له لاندې تګ لارونه کومه يوه غوره بولې؛

۱- ښوونکي مو هغه معرفي کړي؟

۲- تاسې يې پخپله وټاکئ؟

د ستاسې په نظر، په سترو ګروپونو کې لکه: کسب ګر، سياسي ګروپونه، حزبونه او د ملت په ګروپ کې تصميمونه څه ډول نيول کيږي؟

په تېرو درسونو کې مو ولوستل چې ټولنې د اداره کولو لپاره دولتونوته اړتيا لري، او دولت دی چې په ټولنه کې اصلي تصمیم نيونکی دی. ځينې دولتونه خلک په تصميم نيولو کې نه شريکوي، دا ډول دولتونه عموماً په يو يا څو افرادوپورې تړلي دي خو ځينې دولتونه شته چې د تصميم نيولو اصلي واک يې د خلکو په لاس کې دی او دولت يوازې د خلکو د تصميم نيولو باصلاحيته استازی ګڼل کيږي.

کيدای شي تاسې د ولسواکي اصطلاح اوريدلې وي. آيا تاسې د دې اصطلاح د معنا په باب فکر کړي دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دموکراسي یوه یوناني اصطلاح ده چې نن ورځ په ټولو ژبو کې ترې استفاده کېږي. دا کلمه د خلکو د حکومت په معنا ده، چې په دري ژبه مردم سالاري او په پښتو ژبه کې ولسواکي ورته وایي.

ولسواکي په دې معناده چې حکومت په هره ټولنه کې د هماغې ټولنې حق دی چې باید د هېواد د مسئلو په هکله تصمیم ونیسي.

د زورواکۍ خواته د دولتونو د مخې کولو په پایله کې په پېړیو پېړیو ولسواکي د خلکو له فکر او خیال نه هېره شوه. په ورستیو پېړیو کې، نړۍ د هغو پرمختیاوو چې د بشر د حقوقو په برخه کې یې درلودل، د دې لامل وگرځېدل چې د دولتونو او خلکو پام د ولسواکي اصولو ته واړوي. ولسواکي ته دخلکو مخه کولو د شلمې پېړۍ په سر کې په بیړه پر مختګ وکړ. او د دې لامل وگرځېدل چې زیاتره دولتونه ولسواکي ومني او په خپل دولت کې یې په کار واچوي.

نن ورځ ټولو دولتونو ولسواکي د یوه مناسبې تګلارې په توګه د خپل حکومت په اداره کې منلې ده. په نړۍ کې ډېر لږ دولتونه پیداکېږي چې خپل ځان ولسواک نه بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ولسواکي کې واک په خلکو پورې اړه لري. خلک کله په نیغه خپل واک په کار اچوي چې دې ډول حکومت ته مستقیمه ولسواکي وایي. ستاسې په نظر نن ورځ دا ډول ولسواکي په نړۍ کې شته؟ په اوسنیو ټولنو کې د خلکو د جمعیت د زیاتوالی له کبله د ټولو خلکو را غونډول په یوه ځای کې عملاً امکان نه لري. همدارنګه د هېوادونو مسئلې ډېرې پیچلې شوي دي چې ټول خلک د هغه په باب د بحث او هغو ته د رسېدو وخت نه لري. له دې کبله، د یو بل ډول ولسواکي څخه کار اخیستل کېږي چې د استازي ولسواکۍ یا د غیر مستقیمې ولسواکۍ په نامه یادېږي.

په استازي ولسواکي کې، خلک د دولت ځیني چارواکي لکه، د پارلمان استازي ټاکي، او هغو ته واک ورکوي چې د هېواد د ادارې لپاره تصمیم ونیسي او قانون جوړ کړي او د دولت ځیني نور چارواکي اوکارکوونکي وټاکي. په ځینو هېوادونو کې جمهور رئیس د پارلمان د استازو له خوا ټاکل کېږي. د خلکو ټاکل شوي استازي او جمهور رئیس د خلکو په وړاندې مسئوولیت لري.

پرتله یې کړئ:

د مستقیمې ولسواکۍ او استازي ولسواکۍ په باب سره خبرې وکړئ او لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ.

- کوم ګډ اصول پدې دواړو ولسواکیو کې وجود لري؟

ولسواکي داسې اصول لري چې نن ورځ د بشري ارزښتونو تر نامه لاندې د ډېرو ټولنو د منلو وړ ګرځېدلي دي او هر کله چې دا اصول د دولت په تشکیل کې رعایت شي هغه ته ولسواک دولت وایي. د ولسواکۍ ډېر مهم اصول عبارت دي له :

۱. د خلکو واکمني.
۲. د بشر د بنسټیزو حقوقو ضمانت.
۳. خپلواکه ټاکني.
٤. د قانون په وړاندې برابري.
٥. د بیان آزادي.
٦. د ډېرکیو حکومت د لږکیو د حقوقو په ساتنې سره.
۷. د دولتي چارواکو ځواب ورکول د خلکو په وړاندې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن ورځ هم ولسواكي په ټولو هېوادونو كې يو شان نده، او هر هېواد د خپلو اجتماعي، اقتصادي او فرهنگي شرايطو سره سم د دولت په اداره او تشكيل كې ترې گټه اخلي. د درس مطلب ته په پاملرنې سره، آيا زموږ دولت، ولسواک دولت گڼل كېږي؟ خپل دليلونه ووائي.

د لوست تكرار:

- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. دموكراسي ته په پښتو او دري ژبو كې څه وايي؟

۲. مستقيمه او غير مستقيمه ولسواكي څه توپير لري؟

۳. آيا نن ورځ كولای شو د مستقيمې ولسواكۍ له لارې نه د يو هېواد په اداره كې استفاده وكړو؟ توضيح وركړئ.

٤. د ولسواكي له مهمو اصولونه د ځلورو اصولو نومونه واخلئ.

فعاليت:

په وروستيو كلونو كې د ځوانانو د پارلمان طرح په ازمايښي توگه اجرا شوېده. پدې باب تحقيق (څېړنه) وكړئ چې دا پارلمان په كومه موخه جوړشوی دی. او د غړيتوب شرايط يې كوم دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک څنګه کولئ شي چې د دولت په اداره کې ګډون (مشارکت) وکړي؟

خبرې پرې وکړئ:

څرنګه چې په تېر شوي درس کې مو ولوستل چې د خلکو رايه د ولسواکۍ له مهمو اصلونو څخه شمېرل کېږي. ستاسې په نظر خلک څرنګه کولی شي خپله واکمني عملي کړي او په سياسي تصميم نيولو کې ګډون وکړي؟

په تېرو لوستونو کې مو ولوستل چې خلک په ولسواکو دولتونو کې کولای شي په مستقيمه او يا داستازو له لارې د دولت په اداره کې ګډون وکړي. نو ويلی شو چې: ولسواک دولت د هېواد په سياسي تصميم نيولو کې، د خلکو د ګډون په بنسټ ولاړ دی. هر څومره چې د خلکو د ګډون کچه لوړه وي په هماغه اندازه د ولسواکۍ ورانګې په هغه دولت کې ډېرې وي. په سياسي چارو کې د خلکو د ګډون لپاره مختلفې لارې شته، چې د رای ورکولو او په مظاهرو کې د ګډون نه نيولې د دولتي لوړو پوستونو تر ولکې پورې شامل دي. خو خلک په سياسي چارو کې يو شان ګډون نه کوي.يو شمېر خلک يوازې په ټاکنو کې ګډون کوي او له نوماندو څخه يوه کس ته خپله رايه ورکوي. او يو شمېر د سياسي حزب غړي شي او د خپل حزب د موخو د پر مخ بيولو لپاره فعاليت کوي. ځينې نور بيا له دې نه په لوړه کچه د خپل ځان په نوماندولوسره کوښښ کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولتي پوستونه لاس ته راوړي، چې د دولتي کرنلاروا و تصميم نيولو او دهغو سرته رسولو ته لاره ومومي. يو شمېر نور چې د ګډون په لوړه کچه کې دي هغه کسان دي چې په ټاکنو کې بريالي شويدي .اوپه عمل کې يې دولتي پوستونه لاس ته راوړي دي. د ښه وضاحت لپاره لاندېني شکل ته پاملرنه وکړي

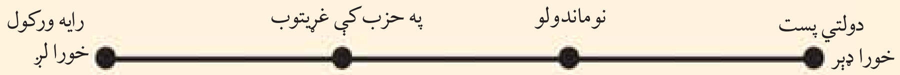

د دې لپاره چې سياسي ګډون (مشارکت) ګټوروي، ټاکنې بايد خپلواکه، عمومي، پټې او په نيغ (مستقيم) ډول وشي ترڅو خلک وکولای شي چې په خپله اراده او خوښه هغه څوک چې غواړي يې وټاکي او نور څوک خپله اراده پر هغوی ونه تپي، دسياسي ګډون يو بل ډول د لوړ پوړو د اعمالو د کنترول او څارنې په ښه سرته رسېږي. څارنه هم له بېلو بېلو لارو سرته رسېږي د دولت په کړنو د څارنې له ډولونو نه يې ځينې په دې ډول دي:

١-نيوکې؛ ډله ايېزه مظاهرې او اعتراضونه؛

٢- د خلکو د استازو شتون د دولت په مختلفو برخو کې هم د خلکو له خوا د دولت د کنترول يو ډول شمېرل کېږي؛

٣- رسنۍ هم د لوړ پوړو د کړنو په نيوکو کې خورا ستره دنده لري.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

١. دخلکو ګډون په دولت کې د ولسواکۍ سره څه تړاو لري؟

٢. د خلکو د ګډون لپاره کومې لارې وجود لري؟

٣. د خلکو د ګډون کچه په سياست کې بيان کړي.

٤. خلک له کومو لارو کولی شي د لوړ پوړو کړنې وڅاري؟

فعاليت:

دوه کسان چې تاسې يې پېژنئ، په نظر کې ونيسئ چې يو يې سياسي ګډون ډېر لري او بل يې لږ. د يو شکل پر مخ د دواړو موقعيتونه په نښه کړئ او د دې موقعيتونو په باب خپل دلايل بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسواکي په افغانستان کې

خبرې پرې وکړئ:

په تېر شويو درسونو کې مود ولسواکي اصول او په ولسواک دولتونو کې د خلکو ونډې ولوستلې. د تېر شوي درس د مطالبو په نظر کې نيولو سره، لاندنيو پوښتنو ته ځواب ووايئ.
ستاسې په نظرولې د افغانستان دولت ته ولسواک دولت ويلې شو؟په دې هکله خپل معلومات څرګند کړئ.

نن ورځ ولسواکي په نړۍ کې د حکومت کولو په اړه د بشر د يوې تجربې په توګه پېژندل کېږي. ولسواک حکومتونه د بشر په تاريخ کې زيات عمر نه لري. او د دې ډول حکومتونو مخينه په افغانستان کې ډېره لږه ده. زموږ په هېواد کې د خپلواکۍ او د ولسواکۍ د لاس ته راوړلو لپاره، مبارزينو او خپلواکي غوښتونکو په کلونو کلونو مبارزه وکړه او په دې لاره کې يې ډېردرانده زيانونه وزغمل چې په پايله کې يې د خپلواکۍ غوښتونکو د هڅو او ټولنيزو فشارونو له امله د ولسواکۍځينې ارزښتونه په اساسي قانون کې درج شول او پارلمان چې د

ولسواکي بنسټ دی، جوړشو.

کله چې دا هیله پیدا شوه چې هېواد د ولسواک کېدو په خوا روان دی،جګړې پیل شوې چې د نورو شیانو په شان یې په هېواد کې د ولسواکۍ جرړې او بنسټ هم له منځه یوړه او په هېواد کې یې د ولسواکۍ دوام له ستونزو سره مخ کړ.د بن د کنفرانس نه وروسته په هېواد کې د اوسني حکومت جوړېدو ته لاره هواره شوه. په نوي دولت کې کېدای شي چې ولسواکي له دوو اړخونو وکتل شي:

دموکراسي په اساسي قانون کې:

د هېواد نوی اساسي قانون چې په ۱۳۸۲ کال کې تصویب شو د اسلامي او ولسواکۍ د ارزښتونو پر بنسټ ولاړ دی. څرنګه چې ولسواکي په اساسي قانون کې شتون لري، خو په ځینو موادوکې په ښکاره ډول پرې رڼا اچول شویده. داساسي قانون هغه مادې چې د ولسواکي ښکارندوي دي په لاندې ډول دي.

۱. جمهور رئیس د خلکو او ولسي جرګې په وړاندې مسئوول دی.(۱)

۲.ټاکل او ټاکل کیدل د هر افغان تبعه حق دی.(۲)

۳.د ټولنواو ګوندونو جوړول د هېواد اتباعوته مجاز دي.(۳)

٤.د مظاهرو کول د خلکو له خوا مجازګڼل شویدي.(٤)

آزادي، د وطنوالو تر منځ د تبعیض نشتوالی، د قانون په وړاندې برابري او دبیان آزادي د ولسواکي د اصولو له جملې څخه دي چې د اساسي قانون په موادو کې یې په ښکاره ډول تضمین شوي دي.

غور پرې وکړئ:

د ولسواکۍ د ارزښتونو او اصولو سره ستاسې د آشنایي په پام کې نیولو سره لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ.

۱ولې د افغانستان اساسي قانون ته ولسواک قانون ویلي شو؟ مثالونه یې راوړئ؟

۲.د ولسواکۍ هغه ارزښتونه چې په اساسي قانون کې راغلي دي، تر کومې کچې پلي شوي دي؟

۱- د اساسي قانون نه شپېتمه ماده.

۲- د اساسي قانون خلوردیرشمه ماده.

۳- د اساسي قانون پنځه دېرشمه ماده.

٤- د اساسي قانون شپږدېرشمه ماده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ولسواکۍ عملي آغيزې:

د جمهوري رياست ټاکنې:

د جمهوري رياست ټاکنې او د ولسي جرګې د استازو ټاکنې د خلکو د واک د پلي کيدو په درشل کې سرته ورسيدې. د جمهوري رياست په ټاکنو کې د هېواد په تاريخ کې د لومړي ځل لپاره زموږ خلکو وکولی شول چې په خپلو آزادو رايو سره د هېواد اجرائيوي لوړ مقام وټاکي. پدې ټاکنو کې د هېواد له ټولو قومونو څخه خلکو وکولی شول چې د لوړ مقام د لاس ته راوړلو لپاره خپل ځان ونوموي او يو د بل سره په سيالۍ لاس پورې کړي. دا ټاکنې په خپلواکه، عمومي، مستقيم او پټ ډول سرته ورسيدې. د ولسي جرګې پارلماني ټاکنې او ولايتي شوراګانو ټاکنې هم د جمهوري رياست له ټاکنونه لږه موده وروسته سرته ورسيدې. په دې ټاکنو کې هم نوماندو اوهم د رای ورکولو لپاره کوم محدوديت موجودنه وو. په همدې دليل زموږ پارلمان د ټولو قومونو له استازو څخه چې مختلف سياسي فکرونه يې درلودل، وکولی شول په کافي اندازه رايې لاس ته راوړي، جوړ شوی دی. د ولايتي شوراګانو انتخابات هم په همدې ډول سرته ورسيدل.

مدني آزادي:

د ولسواکي له اصولو څخه يوه هم مدني آزادي ده. د مذهب آزادي، د ګوندونو جوړولو آزادي، د مظاهرو او سوله ييزو اعتراضاتو آزادي، د ډله ييزو رسنيو له لارې د بيان آزادي، په کوم ډول چې په اساسي قانون کې تضمين شوي دي په عمل کې هم خلك له هغو نه برخمن دي.

ولسواکي زموږ په هېواد کې نوي او ځوانه ده. له دې کبله، د دولت او ملت دا دنده ده چې له دې نيالګي څخه ساتنه وکړي تر څو دښمنان ونشي کولی هغې ته زيان ورسوي. د نا امنۍ پراخيدل په هېواد کې ولسواکي او ولسواکو ارزښتونو ته يو ستر خطر اوګواښ دی. له دې امله، موږ ټول بايد هڅه وکړو چې نظم او امنيت په هېواد کې وساتو او هغه ته پراختيا ورکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. ملي واکمني (ملي حاکمیت) په اساسي قانون کې څه ډول طرح شوی دی او د ولسواکۍ سره څه اړیکې لري؟

۲. زموږ په اساسي قانون کې د ولسواکۍ کوم اصول څرګند شوي دي؟

۳. ستاسې په نظر، آیا د جمهوري ریاست او ولسي جرګې ټاکنې په افغانستان کې په ولسواکه توګه سرته ورسیدې؟ دلیل یې راوړئ.

فعالیت:

څو کاله وروسته تاسې هم کولئ شئ چې په ټاکنو کې ګډون وکړئ د خپلو نظر وړ نوماندوته به رایه واچوئ. هغه څوک چې تاسې یې د پارلمان د استازي او یا جمهور رئیس په توګه ټاکئ باید کومې ځانګړنې ولري؟ ستاسې د نظر وړ د ځانګړنو درلودل به څه ګټه ولري؟ په ټولګي کې یې خپلو دوستانو ته بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څېرکي لنډيز

ولسواکي د خلکو د حکومت معنا لري چې په دري ژبه کې (مردم سالاری) او په پښتو ژبه کې د ولسواکي په نوم يادېږي.
ولسواکي په دې معنا ده چې، حکومت د خلکو حق دی او همداخلک دي چې بايد د هېواد د مسائلو په باب تصميم ونيسي.
واک (حاکميت) په دوه ډولونو عملي کېږي.
۱- په مستقيمه توګه، چې خلک پر يو ځای را ټول شي، او د خپل هېواد د ادارې لپاره تصميم ونيسي؛
۲- د استازوله لارې چې د خپلو استازو د ټاکنې له لارې خپل واک عملي کوي. په او سنيو ټولنو کې ولسواکي د استازو له لارې دود ده؛ ځکه د خلکو د ټولنې د زيات شمېر له کبله د خلکو را ټولول په يو ځای کې په عملي توګه امکان نه لري.
او د استازوپه ولسواکي کې، خلک د دولت ځينې مهم کارونه لکه: جمهور رئيس او د پارلمان استاذي ټاکي او هغوته دا واک ورکوي ترڅو د خلکو له خوا تصميم ونيسي.
هر څومره چې دخلکو ګډون په سياسي تصميم نيولو کې زيات وي، دولت لا زيات ولسواک بريښي.
د خلکو ګډون په حکومت کې کيدئ شي په ټاکنو کې ګډون خپل د نظر ور نوماند ته د رای ورکولو نه نيولي، د لوړو دولتي پوستونو تر نيولو، په معنا وي.
د رسنيو له خوا د دولت د لوړ پوړو په کارونو نظارت، کيدای شي د خلکو د ګډون يوه برخه وبلل شي.
ولسواکي د افغانستان په اساسي قانون کې اوچت ځای لري. همدارنګه، ددې قانون په زياتو مادو کې صراحت لري.
د جمهوري رياست او پارلمان ټاکنې او همدارنګه د خصوصي آزادو رسنيو موجوديت په افغانستان کې د ولسواکي څرګندوي دي.
د ولسواک حکومت مخينه په نړۍ او همدارنګه په افغانستان کې ډېره زياته نده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

ملګري ملتونه

په دې څپرکي کې لاندې درسونه لولو.

- ملګري ملتونه.
- فرعي ارکان او په ملګروملتونو پورې اړوند سازمانونه.
- د ملګروملتونو د کړو وړو شرحه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښپړکي موخې

له زده کوونکو څخه هیله کېږي چې د دې ښپړکي په پای کې وکولئ شي:

- د ملګروملتونو د جوړېدو دلیلونه وویلي شي.
- د ملګروملتونو اصلي ارکان او دهغو د هر یوه دنده بیان کړي.
- د فرعي ارکانو او په ملګروملتونو پورې د تړلو سازمانونو تر منځ توپیرونه وپیژني.
- د یونسکو، یونیسف او د کډوالو په چارو کې د ملګروملتونو د کمیشنرۍ په باره کې معلومات ورکړی شي.
- خپلو موخو ته د رسیدو په لاره کې د ملګروملتونو بریالیتوبونه او ماتې تر یوې اندازې پورې و پیژني.
- په افغانستان کې د ملګروملتونو له فعالیتونو سره آشنا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګري ملتونه

خبرې پرې وکړئ:

په ډېرو پخوا زمانو کې خلکو داسې فکر کاوه چې د جګړې څخه خلاصون نشته. همدغه وجه ده چې د بشريت تاريخ له هغو خونړيو جګړو څخه ډک دی چې انسانانو په خپلو منځو کې کړې دي. ستاسې له نظره:

• آيا نن ورځ کولای شو چې د جګړو د پېښېدو څخه په نړۍ والهکچه مخنيوی وکړو؟ څرنګه؟

د شلمې پېړۍ په لومړيو وختونو کې دهغې زمانې د اروپايي ځواکونو تر منځ جګړه ونښته چې څلور کاله يې دوام وکړ او په ميليونونو خلک پکې ووژل شول. د شلو کالو شاوخوا وروسته، بله جګړه بيا د اروپا څخه پيل شوه چې کلونه، کلونه يې دوام وکړ. په دې جګړه کې هم په ميليونونو خلک ووژل شول. د شلو کالو په شاوخوا کې د دوونړيوالو جګړو پېښېدل، د دې لامل شول چې سوله غوښتونکي کسان د جګړې د مخنيوي په هکله د حل د لارې په فکر کې شي.د لومړۍ نړيوالې جګړې په پای کې د ملتونو د ټولنې (جامعه ملل) په نامه يو سازمان د جګړو د مخنيوي په خاطر جوړ شو. خو دغه سازمان هم ونه کړای شول چې د جګړو د مخنيوي په لاره کې کوم برياليتوب تر لاسه کړي. له يوې خوا هغه لويې دردونکې

پيښې او نه جبرانيدونکي زيانونه چې د دويمې نړيوالې جګړې څخه پاتې شوي وو او له بله پلوه د زياتو ورانونکو نظامي وسلو جوړول لکه اتمي وسلې، د دې لامل شول چې خلک او دهغه وخت دولتونه د سولې ساتنې اړتيا، له پخوا څخه زياته احساس کړي. په پاي کې د زياتو هڅو وروسته په۱۳۲٤ لمريز کال کې د (٥۱) غړو له خوا د ملګروملتونو د منشور په امضا کولو سره، ملګري ملتونه په رسمي توګه پرانيستل شو. نور هېواد ونه کرار،کرار د ملګروملتونو غړي شول. اوسمهال ۱۹۱ هېوادونه په ملګروملتونو کې غړيتوب لري. زموږ هېواد افغانستان په ۱۳۲۵ لمريز کال کې د ملګروملتونو غړيتوب تر لاسه کړ. د ملګروملتونو ماڼۍ د امريکا د متحدو ايالتونو د نيويارک په ښار کې ده. په ملګروملتونو کې شپږ ژبې رسميت لري چې له : انګليسي، فرانسوي، اسپانوي، چينايي، روسي او عربي څخه عبارت دي.

خبرې پرې وکړئ:

تاسې زده کړل چې ملګري ملتونه د سولې او امنيت د ساتلو په خاطر، جوړشويدي. ستاسې له نظره، ملګري ملتونه کوم کارونه بايد سرته ورسوي ترڅو وکړاي شي چې سوله او امنيت په نړيواله کچه وساتي؟

د ملګروملتونو(ارکان)

ملګروملتونو خپلو موخوته د رسيدو لپاره پخپل منځ کې دکار وېش ته اړتيا درلوده. هغه عمده ستنې (ارکان) چې د ملګروملتونو منشور د دې سازمان لپاره طرحه کړې دي عبارت دي له:

عمومي ټولنه (مجمع عمومي) عمومي ټولنه د ملګروملتونو د ټولو غړو مجموعې ته ويل کېږي، چې هر غړي يې په عمومي غونډو کې د يوې رايې حق لري. د نورو غړو منل، د پخوانيو غړو ځنډول (تعليق) او يا ليرې کول او د امنيت شورا د غير دايمي غړو ټاکنه، د عمومي ټولنې دندې دي.

د امنيت شورا:

د امنيت شورا له پنځلسو غړو څخه جوړه شوي ده چې پنځه غړي يې دايمي او لس نور غړي يې غير دايمي دي. دايمي غړي، د امريکا، روسيې انگلستان، فرانسې او چين له هېوادونو څخه عبارت دي.غير دايمي غړي په هر دوو کالو کې يوځل د عمومي ټولنې له خوا ټاکل کېږي.د امنيت د شورا ټول تصميمونه بايد د دې شورا د ټولو دايمي غړو په موافقې سره ونيول شي. د يوه دايمي غړي مخالفت د يوه تصميم داجرا کولو لپاره مانع او خنډگرځي. دغه مخالفت ته چې ديوه تصميم د اجرا مانع گرځي په اصطلاح کې د هغه تصميم ويتوکول وايي. د امنيت د شورا دنده د سولې ساتل دي چې په لاندې دوو طريقو سرته رسېږي.

۱- په سوله ايز ډول د اختلافونو حل وفصل کول.

۲- سولې ته د گواښ او يا تېري په وخت کې عملي اقدام کول.

اقتصادي، اجتماعي شورا: دا شورا د غړو هېوادونو د اقتصادي او ټولنيزې ودې لپاره زيارباسي.

د عدالت نړيواله محکمه: که چېرې د هېوادونو تر منځ اختلافات موجودوي نو کولای شي چې دغې محکمې ته چې مرکز يې د هالند د هېواد د (لاهه) په ښار کې دی، شکايت وکړي او دغور غوښتنه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارالانشا[٤]: دارالانشاء له یو تن سرمنشي او یو شمېر کارمندانو څخه جوړه شوي ده. د ملګروملتونو سرمنشي د سازمان د ټولو چارونظم او ترتیب برابروي او همغږي کوي یې او دعمومي ټولنې او امنیت شورا مصوبې نېغ په نېغه اجرا کوي او یا دهغود اجرا نظارت کوي. همدارنګه سرمنشي کولای شي چې دامنیت د شورا پام هرې هغې موضوع ته چې نړیواله سوله او امنیت د خطرسره مخامخ کوي، را واړوي.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. د ملګروملتونود جوړېدو موخې ولیکئ.
۲. د عمومي ټولنې دنده څه شی ده؟
۳. د امنیت شورا کومې دندې لري؟ ویې وایئ.
٤. د ملګروملتونو داصلی ستنو(ارکان) نومونه واخلئ او د ملګروملتونو د سرمنشي دندې ولیکئ.

فعالیت:

شعر په ځیر سره ولولئ او لاندې پوښتنې ته ځواب ورکړئ؟

بنی آدم اعضـــاي یـکدیگرنـد * که در آفرینش زیک گوهراند.
چوعضـوي به درد آوردروزگـار * دیگر عضـــوها را نماند قـرار.

د سعدي د دغه شعر او د ملګروملتونو د دندو تر منځ څه اړیکه موجوده ده؟ ویې وایئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرعي ارکان او د ملګروملتونو اړوند سازمانونه

خبرې پرې وکړئ:

انځورونوته په ځير سره وګورئ او پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ.

۱.دغه آرمانونه په کومو موسسو پورې اړه لري؟

۲. آيا د دغو مؤسسو خدمتونه مو چېرې ليدلي دي؟ که ليدلي موږي نو تشريح يې کړئ.

په تېر لوست کې د ملګروملتونو د جوړيدو په دليلونو باندې پوه شو. همدارنګه د هغه اصلي دندې او ارکان موو پيژندل. په دې لوست کې د ملګروملتونو اړوند فرعي ارکانو او تخصصي موسسو سره آشنا کيږو.

(۱) آرم ديو دولت، اداري يا موسسې ځانګړې نښه چې د کاغذ پرمخ يا کوم بل شي باندې يې وکاږي.

د ملګروملتونو جوړېدل د نړۍ د هېوادونو ترمنځ د سترو او پراخو همکاريو او مرستو پيل وګرځېد. د دغو مرستو زياته برخه هغه مرستې دي چې د ملګروملتونو په منشور کې يې وړاندو ينه نه وه شوي. له دې کبله، د ملګروملتونو فرعي ستنې يا ارکان فعال شول ترڅو وکولای شي چې نړېوالو مرستو ته په ټولو برخو کې پراختيا ورکړي. ځينو خپلواکو تخصصي سازمانونو چې په نړېواله کچه يې فعاليت کاوه د ملګروملتونو سره يې ځينې قراردادونه لاسليک کړل ترڅو خپل پروګرامونه د ملګروملتونو سره په همغږۍ کې، عملي کړای شي. همدا وجه ده چې هغوي ته د ملګروملتونو اړوند تخصصي سازمانونه وايي. په عمومي ډول ، د ملګروملتونو اړوند سازمانونه په دريو کاري ډلو وېشل کېږي.

۱.د کرنيزو، صنعتي، پولي بانکي(اقتصادي) چارو د پراختيا موسسې؛

۲.د خدمتونو او اړيکو نيولو موسسې؛

۳.ټولنيزې، فرهنګي او روغتيا يې موسسې؛

دغه موسسې او سازمانونه د کرنې او نړېوالو اړيکو د پراختيا په لاره کې او په نړېواله کچه د ژوندانه د ټولنيزې، فرهنګي او روغتيايي سطحې د لوړتيا لپاره فعاليت کوي. پدې ځای کې ديادوشو يو سازمانونو څخه د ځينو مهمو سره يې آشنا يې پيدا کوو.

يونسکو:

ستاسې له نظره څرنګه کولای شو چې د و امداره سوله منځته راوړو؟

د ملګروملتونو اړوند د تخصصی سازمانونو څخه يو يې هم د زده کړې ، علمي او فرهنګي چارو سازمان يا(يونسکو(UNESCO) دئ. تر دې دمخه مو زده کړل چې ملګري ملتونه په نړۍ کې د سولې د منځ ته راتلو د انګېزې له مخې ، منځته راغلل. له هغه ځايه چې ملګري ملتونه يو سياسي سازمان دی او له دولتونو څخه استازيتوب کوي، په يوازې توګه نشي کولای چې په نړۍ کې د جګړې لا نجه حل کړي. د يونسکو بنسټ اېښودونکو دا عقيده درلوده چې جګړه لومړی د انسان په ذهن کې را پيدا کېږي. له دې کبله د سمې زده کړې او روزنې په ترڅ کې بايد د بشر په فکر کې د سوله غوښتنې حس هم را پيدا او پيا وړې کړو. نو علم او پوهې او د انسان روزنې ته په زياته پاملرنه سره کولای شو چې داسې انسانان وروزو چې جګړه د اختلافاتو د حل او له منځه وړلو يوازينۍ لارونه ګڼي. له همدې کبله د ملګروملتونو د زده کړې، علمي او فرهنګي سازمان يعنې يونسکو، منځته راغلی دی.

خبرې پرې وکړئ:

آيا تراوسه پورې مو دهغو مختلفو ستونزو په هکله چې تاسې ور سره مخامخ ياست، فکر کړی دی؟ د هغې بېلګې او مثالونه وښياست. دهغو دکموالي لپاره کومې د حل لارې ستاسې په نظر درځي؟ د هغو په هکله په ټولګي کې سره و غږيږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونیسف:

د ملګرو ملتونو د فرعي ارګانو له جملې څخه یو یې د ملګرو ملتونو د ماشومانو صندوق دی چې په لنډ ډول (یونیسف) (UNICEF) ورته وایي. د یونیسف موخه د نړۍ دټولو ماشومانو لپاره د امن، سلامتیا، مناسبو خوړو او ګټورې ښوونې او روزنې سره مرسته کول دي. همدارنګه یونیسف د ښځو په وړاندې د هر ډول توپیر کولو(تبعیض) له منځه وړلو څخه ملاتړ اود نجونو په زده کړه ټینګار کوي. یونیسف هڅه کوي ترڅو هغه خنډونه چې د ماشومانو امنیت او سوکالي ګواښوي، کم کړي او د ماشومانو سره دهغوي حقوقوته د رسیدو په لاره کې چې د پوهې،روغتیا او مناسبې ښوونې او روزنې څخه عبارت دي، مرسته وکړي.

د کډوالو په چارو کې د ملګرو ملتونو عالي کمیشنري:

په هر هېواد کې د جګړې خورا مهمې او ډېرې زیان اړوونکې پایلې په جګړه ځپلې سیمه کې د زیات شمېر اوسیدونکو بې کوره کېدل او بې ځایه کیدل دي. په همدې دلیل سره،ملګرو ملتونو د خپلو فعالیتونو یوه برخه د بې ځایه شویو او کډوالو د چارو د ترسره کیدو لپاره ګمارلې ده. د کډوالو په چارو کې د ملګرو ملتونو کمیشنري UNHCR د ملګرو ملتونو فرعي رکن دی چې په دې برخه کې فعالیت کوي. د دې کمیشنرۍ تر ټولو ستره دنده دکډوالو څخه دنړیوال ملاتړ تامینول، د دوی د لومړنیو اړتیاوو د تامینیدو سره مرسته کول او د دوی د اساسي حقوقو د ترېښولاندې کیدو څخه مخنیوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار:

- ---
- ---
- ---
- ---
- ---
- ---

پوښتنې:

۱. د ملګرو ملتونو تخصصي سازمانونه د کومو موخو د سرته رسولو لپاره منځته راغلي دي؟
۲. د ملګرو ملتونو اړوند د تخصصي سازمانونو فعالیتونه په څو برخو وېشل کېږي؟
۳. د یونسکو دندې بیان کړئ.
٤. یونیسف څه ډول سازمان دی؟ توضیح یې کړئ.
۵. د ملګرو ملتونو د کډوالو د عالي کمیشنرۍ مرستې څه ډول خلکو ته رسېږي؟

فعالیت:

په دې باره کې چې د ملګرو ملتونو اړوند کوم سازمان ستاسې د اوسیدو په ځای کې فعالیت کوي، معلومات ترلاسه کړئ؛ بیا د هغو د فعالیت په هکله یو راپور ترتیب کړئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګروملتونو د کړو وړو شرحه[1]

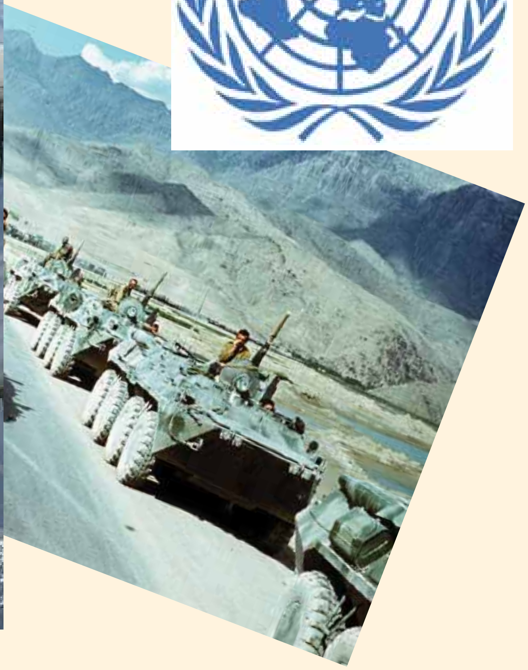

خبرې پرې وکړئ:

په تېر لوست کې مو ولوستل چې ملګري ملتونه د ځانګړو موخو د تر سره کولو لپاره جوړ شوي دي. ستاسې په نظر:

۱. ملګروملتونو هغه موخې څو مره تر سره کړې دي؟

۲. په افغانستان کې څومره بریالي شوي دي؟

پوهېږو چې ملګري ملتونه د دویمې نړیوالې جګړې د پای ته رسیدو نه وروسته، نړیوالې سولې او امنیت ته د انسانانو د جدي اړتیا او غوښتنې له کبله جوړ شول. په تېرو لوستونو کې د ملګروملتونو د موخو، پروګرامونو، اصلي او فرعي ستنو (ارکان) او تخصصي موسسو سره بلدشو. په دې لوست کې د ملګروملتونو کارنامه په لاندې درو حوزو (سیمو ،ساحو) کې تر څېړنې لاندې نیسو.

(۱) د تاریخ یا د چا د حال د شر حې په معنا، یا هغه پاڼه چې په هغو کې د کوم کارګر او یا زده کوونکي د زده کړې جریان لیکل کېږي. د لته د ملګروملتونو کړه وړه چې په کومو برخو کې فعالیت کوي، بیانوي،یا دګاري کار،هغه لوی کار چې یا د پاتې شي.

۱. د جګړې مخنیوی او دسولې منځته راوړل.
۲. دکار د پیدا کیدو او د غریبۍ او فقر سره د مبارزې کولو له لارې د ژوندانه د سطحې لوړول.
۳. د هېوادونوتر منځ په سوله ییزه توګه د اختلافونو د حل کولو سره مرسته کول.

د جګړې مخنیوي او د سولې منځته راوړل.

ملګروملتونو په ډېرو ځایونو کې د جګړې د مخنیوي او سولې د منځته راتلو لپاره خپل اقدامات کړې دي. ځینې مهمترین اقدامات چې څو- څو ځله د ملګروملتونو له خوا عملي شوي دي عبارت دی له:

۱. د احتمالي جګړې د مخنیوي لپاره د ملګروملتونو د سوله ساتونکو ځواکونو ځای په ځای کول.
۲. په جګړه کې د ښکېلو خوا وو څخه د وسلو را غونډول.
۳. د ملګروملتونو د سرمنشی په منځګړیتوب په جګړه کې د ښکېل غاړو خبرو اتروته هڅول.

د دې ټولو اقداماتو سره، سره ملګري ملتونه په ځینو ځایونو کې د خپلو موخو په تر سره کولو، نه دي بریالي شوي ، په همدې دلیل، موږ د ملګروملتونو د جوړیدو څخه تر اوسه پورې د نړۍ په ډېرو ځایونو کې زیاتې جګړې په سترګوولیدې. د بېلګې په توګه په تېرو دېرشو کلونو کې زموږ په هېواد کې د جګړې، زموږ په ګاونډکې د عراق اوایران جګړه، په ختیځه اروپا کې د بوسنی هرزګوینا او یوګوسلاو یا بحرانونه یاد ولی شو.

د ملګروملتونو د سولې د منځته راوړو په لاره کې ستره ناکامي، د فلسطین مسئاله ده چې دوی ونه کړای شول د فلسطین خلکوته د هغوی حقوق بیرته ورکړي او همدارنګه د هغوی خاوره تر اوسه پورې د اسرائیلو تر ولکې او اشغال لاندې ده.

د کار پیدا کول او د غریبۍ سره مبارزه:

په ټوله نړۍ، په ځانګړې توګه په خوارو هېوادونو کې، د ژوندانه د سطحې لوړول، دکارپیداکول او د غریبۍ سره مبارزه کول، د ملګروملتونو نورې موخې دي. د ملګروملتونو هغه اصلی رکن چې د دغه ډول پروګرامونو د سمبالولو دنده یې په غاړه ده، د اقتصادي او اجتماعي شورا څخه عبارت دی.همدارنګه نړیوال بانک، د خوړواو کرنې نړیوال سازمان (فاؤ) د کرنې د پراختیا بانک او د بیارغونې او پراختیا نړیوال بانک د ملګروملتونو اړوند هغه موسسې دي چې په دې برخه کې کار او فعالیت کوي. نړیوال بانک وورسته پاتې هېوادونوته د دې په خاطر پور ورکوي چې هغوي وکړای شي د کرنې او صنعت په چارو کې پرمختګ وکړي. د دې سره سره نن سبا په نړۍ کې اقتصادي او ټولنیزې نا برابرۍ ډېرې زیاتې دي. ځینې هېوادونه سخت د غریبۍ او نېستۍ سره لاس او ګرېوان دي او هر کال یو زیات شمېرخلک په دې هېوادونو کې د غریبۍ او لوږې له لاسه مري. ملګروملتونو د مختلفو دلایلو له کبله پدې هېوادونو کې د غریبۍ او لوږې له منځه وړلو په خاطر، ټینګ او غوڅ ګامونه ندي پورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اختلافونو سوله ییز حل:

د ملګرو ملتونو د مهمو کارونو څخه یو یې هم دعدالت دنړیوالې محکمې جوړېدل دي چې د نړیوالو اختلافونو د حل کولو په خاطر جوړه شوې ده. د هغو د وسیو شمېر چې د عدالت نړیوالې محکمې ته راجع کېږي ورځ په ورځ زیاتېږي.

افغانستان او ملګري ملتونه:

په دې پوهېږو چې زموږ هېواد د ملګرو ملتونو د غړو هېوادونو څخه، یو هېواد دی. ملګري ملتونه په فعاله توګه په افغانستان کې بوخت دي. دغه سا زمان په مختلفو برخو لکه: بې وسلې کول، د مخدره توکو کنټرول، تولید او قاچاق مخنیوي، بیارغونه او په ټول هېواد کې د امنیت ساتلو په چارو کې د افغانستان د خلکو سره مرسته کوي.

په دې هکله، د امنیت شورا نړیوالو سوله ساتو ځواکونو (ISAF) ته اجازه ورکړه چې د کابل څخه بهر هم فعالیت وکړي.

د ملګرو ملتونو دزده کړې، علمي او فرهنګي سازمان (یونسکو) هڅه کوي چې د فرهنګي میراث په ساتلو کې د افغانانو سره ملتیا وکړي. د ملګرو ملتونو د ماشومانو صندوق (یونیسف) د ځینو خطرناکو او د مخنیوي وړ ناروغیو لکه تیتانوس، پولیو او شري په وړاندې د ښځو او ماشومانو د واکسین په برخه کې مرسته کوي.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. آیا ملګري ملتونه په نړۍ کې د جګړې په مخنیوي کې بریالي شوي دي؟
۲. ملګري ملتونه د کومو موسسو پواسطه په نړۍ کې د غریبۍ د له منځه وړلو لپاره هڅه او کوښښ کوي؟
۳. د ملګرو ملتونو کومې برخې د افغانستان د بیا رغونې په چارو کې زموږ د خلکو سره مرسته کوي؟

فعالیت:

له لسو کسانو سره مصاحبې وکړئ او له هغو څخه وغواړئ چې لاندې پوښتنې ته ځواب ورکړي:

ملګري ملتونه په افغانستان کې د سولې او امنیت په راوستو کې څومره بریالی دي؟

ډېر ⬭ منځنی ⬭ لږ ⬭

ځوابونه په نښه کړئ. په پای کې یې جمع کړئ او ویې ګورئ چې څو تنو ډېر په نښه کړي دي. څو تنو منځنی په نښه کړي دي او څو تنو لږ په نښه کړي دي. پایله یې په ټولګي کې ولولئ.

دځپرکي لنډيز

ملگري ملتونه د دويمې نړيوالې جگړې څخه وروسته دنړيوالو غوښتنو په ځواب کې چې د سولې د ټينگښت او امنيت د رامنځته کيدو څخه عبارت وه، جوړشول، ملگري ملتونه اصلي ارکان لري چې د عمومي ټولنې، د امنيت شورا، اقتصادي- اجتماعي شورا، د عدالت نړيواله محکمه او دارالانشا څخه عبارت دي.

يونيسف او د کډوالو په چارو کې د ملگروملتونو عالي کميشنري د دې سازمان د فرعي ارکانو له جملې څخه دي. يونسکو په ملگروملتونو پورې تړلی سازمان دی. د ملگروملتونو اړوند سازمانونه په درې کاري ډلو وېشل کېږي.

۱. د کرنې د پراختيا، صنعت، پولي، بانکي (اقتصادي) موسسې.

۲. خدماتي او ارتباطي موسسې.

۳. تولنيزي، فرهنگي او روغتيايي موسسې.

د ملگروملتونو کارنامه په لاندې دريو حوزو کې څېړل کېږي:

۱- د جنگ څخه مخنيوي ۲- د ژوندانه د سطحې لوړيدل او د غريبۍ کمول، ۳- د هېوادونو تر منځ په عادلانه توگه د اختلافونو حل کول.

د دې حالاتو په هر يوه کې ملگروملتونو برياليتوبونه او ناکامۍ ليدلي دي. د ملگروملتونو مهم ناکامي د فلسطين ناکامي ده. ځکه ويي نکړای شول چې هغوی ته د دوی حقونه بيرته ورپه برخه کړي. ملگري ملتونه په افغانستان کې پراخ او فعال شتون (حضور) لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د بشر حقونه

په دې څپرکي کې لاندې درسونه لولو.

- د بشر د حقونو سره آشنا کېدل.
- په افغانستان کې د بشر حقونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

د دې څپرکي په ختمېدو سره زده کوونکي باید وکولی شي چې:

- د بشر حقونه تعریف کړی شي.
- د بشر له حقونو څخه ځینې مهم یې وپېژني.
- د بشر د حقونو د نړیوالې اعلامیې د اهمیت او ټولنیزې محتوا سره أشنا شي.
- د اسلام سپېڅلي دین سره د بشر د حقونوپه اړیکو پوه شي.
- زموږ په اساسي قانون کې د بشر د حقونو ځای وپېژني؟
- د افغانستان د بشر د حقونو د خپلواک کمیسیون سره أشنا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشر د حقونو سره آشنا کيدل.

خبرې پرې وکړئ:

لاندې پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ:

- د بشر د حقونو د معنا سره څومره بلدتيا لرئ؟
- آيا کولی شئ چې د ځينو نومونه واخلئ؟

تاسې هرو مرو (د بشردحقونو) اصطلاح د مختلفو کسانو او يا هم له رسنيو څخه اوريدلې ده. په دې درس کې د بشر د حقونو د مفهوم سره زياته آشنايي پيداکوئ.

د بشر حقونه څه شی دي؟

د بشر حقونه د(بشر) او (حقونو) د دوو کلموله يو ځای کيدو څخه جوړشويدي. حقونه د حق جمع ده او (حق) د طلب او استحقاق په معنا دی. بشر د هغه ټولو انسانانو په معنا دی کوم چې د ځمکې پر مخ ژوند کوي. د بشر حقونه د يو شمير هغو حقونو او ارزښتونو څخه عبارت دي چې هر انسان بايد پخپل ژوندانه کې له هغو څخه برخمن وي لکه: د آزادی حق. د ژوندانه حق، د برابرۍ او عدالت حق. ټول انسانان بايد له دغو حقونو څخه برخمن وي او د نژادي، جنسيتي، فرهنګي، ديني او جغرافيايي توپيرونوپه خاطر، بايد له هغو څخه بې برخې نه شي. د اسلام په سپيڅلي دين کې، انسان د ځانګړې درناوي څخه برخمن دی او زيات حقونه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هېڅوک د دې حق نه لري چې په خپل سر هغه له ده څخه واخلي.
کله کله زورورکسان د خپل جسمي او ټولنيز زور څخه په ګټه اخيستنې سره، د نورو خلکو انساني حقونه تر پښو لاندې کوي. د تاريخ په اوږدو کې دغه راز ډېرې پېښې د دې لامل شوي چې پوهان او د ټولنيزې روغې جوړې غوښتونکي د هغه لپاره د حل لاره ولټوي.
د انساني ارزښتونو تبليغول او رواجول د انساني ضد عادتونو او بې عدالتيو پر خلاف مبارزه کول ، په دې لاره کې د سوله غوښتونکو د هڅو څخه عبارت دي. د دې هڅو په رڼا کې د بشر د حقونوتر پښولاندې کول کم شول. د بشر د حقونو موخه د ټولنې او ولسونو دحقونو دامنيت او د ژوندانه دکچې د لوړتيا ضمانت کول دي. بشري حقونه نن ورځ د بشري ټولنو د ډېرو مهمو ارزښتونو څخه شمېرل کېږي. د بشر د حقونو په باره کې خورا مهم نړيوال سند((د بشر د حقونو نړۍ واله اعلاميه)) ده.

د بشر د حقونو نړيواله اعلاميه:

د بشر د حقونو نړيواله اعلاميه هغه نړيوال سند دى چې د ملګروملتونو د عمومي مجلس (مجمع عمومي) له خوا تصويب شو. دغه اعلاميه يوه د نړيوالو خورا مهموسندونو له جملې څخه ده چې موخه يې د ټولو انسانانو لپاره د برابرو حقونو او بنسټيزو آزاديو تامينول دي. د دې حقونو تامينول کيداى شي چې د نړيوالې سولې لپاره، يو ضمانت شي. په لومړنۍ او دويمه نړيوالو جګړو کې د مليونونو انسانانو وژنه او بې کوره کيدل، په نړۍ کې د بشر د حقونو څخه ښکاره سرغړونه وه. د دا ډول سترو دردونکو پېښو د تکرار د مخنيوي په خاطر، د مختلفو هېوادونو استازو د بشر د حقونو خورا مهم اصول او ارزښتونه د بشرد حقونو په نړيواله اعلاميه کې سره را غونډ (تدوين) کړل او د هغو د عملي کولو په هکله يې خپله ژمنه اعلان کړه. ځينې خورا مهم حقونه چې په دې اعلاميه کې راغلي دي عبارت دي له:

۱- د ژوند حق:

په دې معنا چې هر څوک د ژوند کولو حق لري او هېڅوک نشي کولی چې په خپل سر دغه حق له چا څخه واخلي.

۲- آزادي او ځانګړي امنيت:

د چاپه ځانګړي (شخصي) آزا دی او امنيت باندې بايد تېری ونشي.

۳- د قانون په وړاندې د برابرۍ حق:

ټول خلک د قانون په وړاندې يو شان دي . قانون د ټولو په وړاندې بايد يو شان تطبيق شي.

۴- د وګړو انساني کرامت: انسان يو با ارزښته او د درناوی وړ موجود دی. د هغه د دغه حق بايد ټول درناوی وکړي.

۵- د واده کولو (ازدواج) حق: هر څوک د دې حق لري چې پخپل اختيار او بشپړ رضايت سره واده وکړي. په واده کولو کې د ښځې او يا نارينه مجبورول منع دي.

۶- د شتمنۍ (مالکيت) حق: يعنې دا چې د انسان شتمني او مالکيت د درناوی وړ دی او هېڅوک نشي کولی چې پخپل سر دغه حق له چا څخه په زور واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- د فکر، عقیدې، بیان او مطبوعاتوآزادي: په دې معنا چې هر څوک کولی شي چې آزاد فکر وکړي او په آزاده توګه هغه بیان او خپور کړی شي.

۸- ښوونې او روزنې حق:

هر څوک د دې حق لري چې د مناسبې ښوونې او روزنې څخه برخمن شي. لږ تر لږه لومړنی زده کړې باید وړیا او جبري شي.هغه ارزښتونه چې د بشر د حقونو په نړۍ واله اعلامیه کې راغلي دي، نړۍ وال او ټولنیز دي خو د هغو رواجول او پراختیا د کوچنیو چاپر یالونو لکه کورنۍ، ښوونځي، او ټولنې څخه پیل کېږي او بیا د ملي او نړۍ والې ټولنې تر کچې پورې پراختیا مومي. لیکن کورنۍ او ښوونځي، هغه وخت دغه ارزښتونه رعایت کولی او یا ماشومانو او زده کوونکو ته ور انتقالولی شي، چې دوی پخپله د بشر د حقونو څخه برخمن وي.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱.د بشر حقونه تعریف کړئ.
۲.آیا اسلام د بشر حقونه په رسمیت پېژني؟ څرنګه؟
۳.د بشر د حقونو موخه څه شی ده؟
٤د بشر د حقونو اعلامیه څه شی ده؟
٥د بشر د اساسي حقونو له جملې څخه چې د بشر د حقونو په نړیواله اعلامیه کې راوړل شوي دي، د درو حقونو نومونه یې واخلئ.

فعالیت:

په څو ډلو وویشل شئ؛ هره ډله د لوېانو او ښوونکو په مرسته د لاندې مفهومونو په باره کې د قرآن کریم آیتونه پیدا کړئ او په ټولګي کې یې خپلو ملګروته ولولئ.
۱- برابري، ۲- عدالت، ۳- آزادي، ٤- د ژوند حق.

يوولسم لوست

په افغانستان کې دبشر حقونه

خبرې پرې وکړئ

انځورته وګورئ او پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ.

۱- ستاسې له نظره د دغه وګړو معلولیت د څه شي څرګندوی دی؟

۲-- آیا کولالی شو چې د دغه ډول معلولیتونو مخنیوی وکړو؟ څه ډول؟

په تېر لوست کې د بشر د حقونو د مفهوم او د هغه د ارزښتونو سره آشنا شوئ اوس په افغانستان کې د بشر د حقونو ځای او مقام تر څېړنې لاندې نیسو.

په افغانستان کې د بشر د حقونو شالید(تاریخچه):

د بشر د حقونو ارزښتونه د افغانستان د خلکو لپاره چې د اسلام په آزادی ښونکي ښوونځي کې روزل شوي دي، کوم نوی شی نه دی؛ خو په منظمه توګه د بشر حقونو ته د خپلواکۍ د ترلاسه کېدونه وروسته د ۱۳۰۳ لمریز کال په لومړنی اساسی قانون کې، پاملرنه وشوه. د بېلګې په توګه د یوهېوادوال په توګه د مساوی حقونو، ځانګړي (شخصی) حقونو، د شخصیت ساتنه، د مریې توب له منځه وړل، د مطبوعاتو آزادي، د ښوونې او روزنې حق، د قانون په وړاندې د خلکو برابر والی، په دولتي دندوکې د بوختیدو حق او د شتمنی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

استوګنځي مصئونیت، د لومړي ځل لپاره په دې قانون کې رسمیت پیدا کړ. د ۱۳۰۹ لمریز کال په اساسي قانون کې، د پارلمان جوړېدل چې د ولسواک حکومت د ځانګړتیاوو څخه شمېرل کېږي، وړاندوینه وشوه. د ۱۳٤۳ لمریز کال په اساسي قانون کې دبشر د حقونو زیات شمېر هغه مفهومونه چې د بشر دحقونو په نړیواله اعلامیه کې موجود وو، په پام کې ونیول شول. ملت ته د حاکمیت د حق سپارل، د دولت له خوا د آزادۍ او انساني کرامت درناوی کول ، د تګ راتګ حق، د بیان او فکر د آزادۍ حق، د مظاهرو او غونډو کولو حق، په ټاکنوکې د برخې اخیستوحق له هغو مهمو نوښتونو څخه وو چې په دې اساسي قانون کې په رسیمت وپېژندل شول. د ۱۳۵۵ لمریز کال په اساسي قانون کې پاچاهي نظام په جمهوري نظام بدل شواو دا وړاندوینه پکې وشوه چې جمهور رئیس دې د ټولټاکنو له لارې وټاکل شي.

له دې سره، سره د بشر حقونه په افغانستان کې د تاریخ په اوږدوکې سخت تر پښو لاندې کېدل او حاکمانو به پر خلکو باندې ډول،ډول ظلمونه کول. د تېرو څو لسیزو په اوږدوکې چې په ټول هېواد کې جنګ او جګړې روانې وې، د بشر دحقونو څخه تېرى کول او تر پښو لاندې کول، بېخي زیات شول.په دې موده کې زموږ زیات شمېر هېوادوال مړه او ژوبل شول. کوچنیان او په ځانګړي توګه نجونې له زده کړې څخه بې برخې شوې او زیات شمېر کورنۍ بهرنیو هېوادونو ته کډه، تیت اوپرک شوې.

خبرې پرې وکړئ:

لاندې پوښتنې په غیر سره وګورئ او په هکله یې یو له بله سره خبرې وکړئ:

۱- دهېواد په نوي اساسي قانون کې، بشري حقونو ته په کوم نظر کتل شوي دي؟

۲- د افغانستان اسلامي جمهوري دولت، د بشر د حقونو څخه د څارنې په خاطر، کوم کارونه سرته رسولي دي؟

زموږ په نوي نظام کې د بشر حقونه

د خلکو بیدارېدل او له اوږدو جګړو څخه اوښتي زیانونه، د دې لامل شول چې خلک او په جګړو کې د ښکېلو ډلو مشران، د هغې طرحې په هکله چې د ملګروملتونو د سازمان له خوا برابره شوې وه، جوړې ته (موافقې) سره ورسېږي. دغه پرېکړه لیک (توافقنامه) د یوه کنفرانس په ترڅ کې چې د آلمان د بن په ښارکې جوړشوی وو، لاسلیک شو. په دې کنفراس کې د افغانستان د مختلفو ډلو استازو د لنډمهالې اداري جوړېدل په داسې ډول چې په هغه کې د مختلفو قومونو استازي په مساوي او عادلانه ډول برخه ولري، د موجوده ستونزې او لانجې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل لپاره معقوله لاره وبلله. په نوي اساسي قانون کې د بشر د حقونو مختلفې خوا وې په پام کې نیول شوی دي. په دې ځای کې یوازې هغه دوې مادې چې د بشر په حقونو پورې اړه لري، لولو.

•په شپږمه ماده کې راغلي دي: دولت د انساني کرامت د ساتلو، بشري حقونو د ملاتړ، د ولسواکۍ د تحقق، د ملي وحدت تامین، د ټولو قومونوو او قبایلو تر منځ د برابرۍ او د هېواد په ټولو سیمو کې د متوازنې پراختیا او ټولنیز عدالت پر بنسټ د یوې هوسا او پر منځ تللې ټولنې په جوړولو مکلف دی.

• اوومه ماده وايي: دولت د ملګروملتونو د منشور، د دولتونو ترمنځ تړونونو، د نړیوالو تړونونوچې افغانستان د هغو سره تړاو لري او د بشری حقونو د نړیوالې اعلامیې رعایت کوي.

د افغانستان د بشر د حقونو خپلواک کمیسیون:

د بن په کنفرانس کې، په افغانستان کې د بشر د حقونو څخه د ملاتړ، څارنې او پراختیا په خاطر د بشر د حقوقو د خپلواک کمیسیون وړاندوینه وشوه. د همغې لوزنامې پر بنسټ جمهور رئیس په ۱۳۸۱ لمریز کال په افغانستان کې د بشر د حقونو د خپلواک کمیسیون د جوړیدو فرمان ورکړ. د اساسي قانون په (۲۵) ماده کې هم د دغه کمیسیون په جوړیدو باندې ټینګار شوی دی. د اساسي قانون په همغې ماده کې راغلي دي: هرهغه څوک کولی شي چې بشري حقوق یې تر پښو لاندې شوي وي، دغه کمیسیون ته شکایت وکړي. کمیسیون کولی شي د خلکو د بشري حقونو د تر پښو لاندې کیدو موارد قانوني مراجعوته ولیږي او د هغو له حقونو څخه ملاتړوکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون، د خلکو د پوهې د کچې د لوړیدو او د بشر د حقونو څخه د ملاتړ په خاطر د وزارتونو او نورو دولتي سازمانونو، د مدني ټولنې د جوړښتونو او رسنیو سره نږدې اړیکې ولري. سر بېره پردې د ورکشاپونو د دایریدو، مصاحبو، د فلمونو د جوړیدو، د کتابونو، مجلو، کوچنیو فصلونو، پوسترونو او بروشورونو له لارې د بشر د حقونو د پراختیا په لاره کې هڅه کوي.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --

پوښتنې:

۱- په کوم اساسي قانون کې پاچاهي نظام په جمهوري واوښت؟
۲- درویشت کاله جګړو د افغانستان خلکو ته کوم زیانونه ورسول؟
۳- د افغانستان خلکو په هېواد کې د جګړې د ختمیدو او د امنیت، سولې اوثبات د ټینګښت لپاره کومه د حل لاره د بن په کنفرانس کې معقوله وګڼله؟ ولې؟
٤- اساسي قانون د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون ته کومې دندې مطرح کوي؟
۵- د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون په کومو برخو کې فعالیت کوي؟

فعالیت:

د هغو کارونو په باره کې چې د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون ستاسې د استوګنې په ځای کې سرته رسولي دي، یو ګزارش برابر کړئ او په ټولګي کې یې نورو ته ولولئ.

د څپرکي لنډیز

د بشر حقوق هغه حقونه دي چې هر انسان باید په ژوند کې له هغوی نه برخمن وي؛ لکه د ژوند کولو حق، د خپلواکۍ حق، د برابرۍ او عدالت حق. د بشر د حقوقو نړیواله اعلامیه په ۱۹۴۸ م کال کې د ملګرو ملتو له خوا د نړۍ د خلکو لپاره د برابرو حقوقو او بنسټیزو خپلواکیو د لاس ته راوړلو په موخه رامنځ ته شوه.

د بشر د حقوقو مفاهیم او ارزښتونه د اسلام په مقدس دین کې وجود لري. د افغانستان په لومړني اساسي قانون کې د بشر په حقوقو باندې ټینګار شوی دی. په ورستیو لسیزو کې جګړه په هېواد کې د بشر له حقوقو نه د پراخې سرغړونې لامل وګرځېده.

د هېواد په نوی نظام کې، د بشر د حقوقو د ملاتړ او د بشر د حقوقو د سرغړونې د مخنیوی لپاره بندوبست وشو چې «د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون» جوړیدل له هغې جملې نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library